

İnsanın güç yetiremeyeceği şeyleri üç grupta toplamak mümkündür. 1. Akıl ve tabiat kanunları açısından (âdeten) meydana gelmesi mümkün görüldüğü halde kâfirin imanla yükümlü tutulması gibi Allah'ın gerçekleşmeyeceğini bildiği ve aksini irade ettiği şeyler. Burada küfür hali kulun tercihine göre sabit olmuştur ve kul Allah'ın kendisi hakkındaki bilgisine vâkıf değildir. İslâm âlimleri bu tür konularda teklifin cevazı hususunda görüş birliği içindedir. 2. İki zıt şeyin bir anda ve aynı yerde birleşmesi gibi aklen ve âdeten imkânsız olan şeyler. Böyle bir şeyin câiz sayılmadığında da ittifak vardır. 3. İnsanın vasıtasız uçması gibi aklen imkân dahilinde bulunmakla birlikte âdeten imkânsız olan şeyler. Allah'ın bu tür işlerle hiç kimseyi mükellef tutmadığı bilindiği halde bunun aklen mümkün olup olmadığı konusu tartışılmış, Eş'ariler bunu câiz görürken Mâtürîdî ile Mâtürîdiyye âlimleri konunun aklen de mümkün sayılmayacağını belirtmiştir (Nüreddin es-Sâbûnî, s. 69-70; Beyâzîzâde, *İşârâtü'l-merâm*, s. 248-249). Bakara sûresinde (2/286), "Ey rabbimiz, bize gücümüzün yetmediği işler yüklemel!" meâlindeki âyette bir tür teklif-i mâ lâ yutâk bulunduğu düşünülebilirse de gerçekte öyle değildir. Çünkü burada kullanılan kavram teklif değil "tahmil"dir. Cenâb-ı Hak'ın bir kula veya bir topluma onları imtihan etme bağlamında güç yetiremeyecekleri bir şeyi yüklemesi câiz olmakla birlikte aynı mahiyetteki bir şeyle mükellef tutması söz konusu değildir (Nüreddin es-Sâbûnî, s. 69-70). Selef âlimleri teklif konusunda nakilde bulunanla yetinmiş, Allah'ın kişiye gücü miktarınca sorumluluk yüklediğini söylemiş, kulun gücünün yetmeyeceği bir şeyi ona yüklemesinin aklen câiz olup olmadığı tartışmasına girmeyi uygun görmemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf* (Dahrûc), I, 504-505; II, 1255; Eş'arî, *el-Lüma'*, s. 136-137; Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd* (nşr. Bekir Topaloğlu – Muhammed Aruçi), Ankara 1423/2003, s. 157, 351-355, 420-425; a.mlf., *Te'vilâtü'l-Kur'ân* (nşr. Mehmet Boynukalın), İstanbul 2005, IV, 53-54; V (nşr. Ertuğrul Boynukalın), İstanbul 2006, s. 368-369; X (nşr. Halil İbrahim Kaçar), İstanbul 2007, s. 308; İbn Fûrek, *Mücerredü'l-Makâlât*, s. 94-97, 140; Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Uşûli'l-hamse*, s. 310, 401, 510-512, 564; a.mlf., *el-Muğnî*, VI/1, s. 62-64; XI, 101, 134, 367-372; XII, 508; Ebü'l-Hüseyn el-Basrî, *el-Mu'temed* (nşr. Muhammed Hamîdul-lah), Dimaşk 1385/1965, II, 886-889; Cüveynî, *el-İrşâd* (Muhammed), s. 226-228; a.mlf., *el-'Akdî-detü'n-Nizâmîyye* (nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ), Kahire 1398/1978, s. 42; Gazzâlî, *el-Müstasfâ*, Bu-

lak 1322, I, 65-66; Neseî, *Tebşîratü'l-edille* (Salamé), I, 457-458; Nüreddin es-Sâbûnî, *el-Bidâye fi uşûli'd-dîn* (nşr. Bekir Topaloğlu), Ankara 1416/1995, s. 69-70; Fahrreddin er-Râzî, *Kitâbü'l-Erba'in fi uşûli'd-dîn* (nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ), Beyrut 1424/2004, s. 237-239; Âmidî, *el-İhkâm fi uşûli'l-ahkâm*, Kahire 1387/1968, I, 77-78; Bedreddin ez-Zerkeşî, *el-Bahrü'l-muhi't* (nşr. Abdülkâdir Abdullah el-Ânî), Küveyt 1413/1992, I, 343-352; Beyâzîzâde Ahmed Efendi, *İşârâtü'l-merâm min 'ibârâti'l-İmâm* (nşr. Yûsuf Abdürrezzâk), Kahire 1368/1949, s. 248-249; a.mlf., *el-Uşûlü'l-münife li'l-İmâm Ebî Hanîfe* (nşr. İlyas Çelebi), İstanbul 1416/1996, s. 40-41; Zekiyüddin Şa'bân, *Uşûlü'l-fıkhi'l-İslâmî*, Beyrut 1971, s. 275-277; İlyas Çelebi, *İslâm İnanç Sisteminde Akılcılık ve Kadî Abdülcebbar*, İstanbul 2002, s. 302-304; Bekir Topaloğlu – İlyas Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2010, s. 310-311; D. Gimaret, "Taklif", *El'* (İng.), X, 138-139.

MUSTAFA SİNANOĞLU

TEKMİL

(التكميل)

Cümlede önceki sözle ilgili yanlış anlaşılma ihtimalini önleyici bir kayda yer vermek anlamında meânî terimi

(bk. İTNÂB).

TEKMİLE

(bk. ZEYİL).

TEKMİLETÜ'Ş-ŞEKÂİK

(تكملة الشقائق)

Şeyhî Mehmed Efendi'nin *Vekâiyü'l-fuzalâ* adlı biyografi eserine Fındıklılı İsmet Efendi'nin (ö. 1904) yazdığı zeyil

(bk. İSMET EFENDİ, Fındıklılı).

TEKRÂRÜ'İ-KUR'ÂN

(تكرار القرآن)

Kur'ân-ı Kerîm'de bir kelimenin, bir sözün veya bir âyetin tekrarlanmasını ifade eden terim

(bk. ÜSLÛBÜ'İ-KUR'ÂN).

TEKRİR

(التكرير)

Râ harfine mahsus lâzım sıfat için kullanılan kıraat terimi

(bk. HARF; RÂ).

TEKRİR

(التكرير)

Cümlede önceki sözün daha iyi anlaşılması için lafız veya anlamca tekrarlanmasını ifade eden meânî terimi

(bk. İTNÂB).

TEKRÜR

(تكرور)

Batı Afrika'da Tekrür zenci topluluğu tarafından kurulan devletler (IX-XIX. yüzyıllar).

Arapça kaynaklarda Tekrür (Walof dilinde Tocolor, Fransızca Toucouleur), Senegal'in alçak ovalarının bir bölümüyle Bundu'nun büyük kısmında yaşayan zenci halkın yanı sıra bölgede hüküm süren devletler ve bunların başşehirleri için kullanılmıştır. Daha sonra müslüman müellifler, İslâmlaşmış bütün Sudan'a Tekrür adını verse de Tekrür dar anlamda Senegal vadisi ve yakın çevresini ifade eder. Sudan'da Batı Afrika menşeli topluluklara Tekrürî (Tekârîr) denilirdi. XX. yüzyılda bunlar daha çok Fellâte adıyla anılmıştır (*El'* [İng.], X, 143).

Bilinen ilk Tekrür Krallığı IX. yüzyılda Aşağı Senegal nehri dolaylarında Tekrür şehrinde kuruldu. Senegal ve Moritanya sınırlarında hüküm süren Tekrür Krallığı, Batı Afrika'da özellikle altın, tuz ve tahıl ticaretinde önemli rol oynuyordu. Batı Afrika'nın diğer güçlü devleti Gana İmparatorluğu ile sürekli çekişme halinde olan Tekrür Krallığı IX ve X. yüzyıllarda bölgede büyük bir nüfuzla sahipti. Batı Afrika topraklarında ilk müslüman toplumu teşkil eden Tekrür halkının İslâmlaşma süreci V. (XI.) yüzyılın ilk yarısının sonlarında Murâbitlar'ın bölgeye girişiyle başladı. Tekrür Devleti, V. (XI.) yüzyılın ilk yarısında Kral Vâr Câbi Dyâbi b. Râbis'in İslâm'a girmesiyle büyük bir değişim yaşadı. Tekrür toplumu kısa zamanda İslâm dinini benimseyince Tekrür Krallığı, İslâmiyet'i yaymak için mücadele eden ilk Afrika devleti oldu. Vâr Câbi'nin oğlu Labbi 448'de (1056) Murâbit kumandanının emrine bir askerî birlik gönderdi ve Murâbitlar'la iş birliği halinde çevredeki putperest kabilelerle savaştı. Tekrür birlikleri Endülüste Kastilya kralıyla yapılan Zellâka savaşına da katıldı (479/1086). Ebü Ubeyd el-Bekrî, Tekrür şehrinde yaşayan zencilerin diğer zenciler gibi Dakakir adındaki puta taparken bundan vazgeçip İslâm'ı benimsediklerini söy-

TEKRÜR

ler (*el-Mesâlik*, II, 868). XI. yüzyılın ikinci yarısında Gana'nın düşmesiyle bölgede gücünü iyice arttıran Tekrür Krallığı, Afrika'nın güneyine doğru yayılmaya çalışıyordu.

Eserini XII. yüzyılın ortalarında yazan Şerif el-İdrîsî, Tekrür'u güçlü bir devlet, yöneticisini sabırlı ve adaletli bir sultan diye niteler. Mağrib ile güçlü ticarî ilişkilerinin bulunduğunu, Mağribli tüccarların buraya yün, bakır vb. ürünler getirirken Tekrür'dan özellikle köle ve altın satın aldıklarını zikreder (*Nüzhetü'l-müştaşak*, I, 18). Yâkût el-Hamevî, Güney Mağrib'in en uzak bölgesinde Sudanlı bir kabilenin yaşadığı topraklara Tekrür denildiğini ve buradaki halkın zencilere benzediğini söyler (*Mu'cemü'l-büldân*, II, 44). İbn Saîd el-Mağribî, Tekrür Krallığı sınırlarının Senegal ve Faleme nehirlerinin birleştiği Galambu'ya kadar uzandığını, nehir havzasındaki bütün yerleşim merkezlerinin Müslümanlığı kabul ettiğini, göçebe hayat süren açık tenli Fülâniler ve yerleşik hayat süren koyu tenliler olmak üzere halkın iki farklı soya mensup bulunduğunu kaydeder. Ayrıca Brisa'nın Tekrür'un büyük şehirlerinden biri olduğunu, Tekrür sultanının güç kaybettiği dönemlerde Brisa sultanının onun adına hareket ettiğini yazar (*Kitâbü Basî'l-arz*, s. 24). Zekeriyâ el-Kazvîni, Kuzey Afrikalı fakih Ali el-Cenehânî el-Mağribî'nin verdiği bilgilere dayanarak Tekrür'u Sudan'da suru bulunmayan, müslümanlarla putperestlerin birlikte yaşadığı büyük bir şehir diye tanıtmaktadır (*Âşârü'l-bilâd*, s. 26). İbn Hallikân da Tekrür'un hem bir şehrin, hem de bir ırk veya kavmin adı olduğunu söyler (*Vefeyât*, VII, 15).

XIII. yüzyılda Tekrür, Walof gibi önemli bazı kabilelerin ayrılıp bağımsızlık ilân etmesi yüzünden mühim bir güç kaybına uğradı; ardından Gana Krallığı'nın ve XIII. yüzyılın sonlarından itibaren Mali İmparatorluğu'nun himayesi altına girdi. XIV. yüzyıla gelindiğinde Tekrür siyasî ve askerî önemini kaybetmişti. Ancak Tekrür bölgesinin Batı Afrika'daki ilk müslüman devletin merkezi olması ve bölgeden düzenlenen hac seferleri sayesinde kazandığı şöhret sebebiyle Tekrür, Sudan'ın batısından gelen bütün siyahî müslümanların ortak adı olarak kullanılıyordu. Nitekim İbn Fazlullah el-Ömerî, Mali Sultanı Mense Mûsâ'nın hac yolculuğunu anlatırken onun Tekrür sultanı lakabıyla anıldığına işaret eder (*Mesâlikü'l-ebşâr*, IV, 107-108). VIII. (XIV.) yüzyıldan itibaren Arap coğrafyacılarının Tekrür ismini, kısmen veya tamamen müslüman Batı Afrika'yı ve orada yaşayan halkı ifade etmek için zikrettikleri

görülmektedir. Zaman zaman bu sınırın Bornu'ya kadar uzandığı bilinmektedir. Kânim sultanına 1484 yılında Abbâsî halifesi Tekrür Devleti'nin halifesi unvanını verdi (*DîA*, XXIV, 309). Askiya Muhammed zamanında (1493-1528) Tekrür, sınırlarını batıdaki Tekrür'a kadar genişleten Songay Sultanlığı'nın bir parçası haline geldi.

Batı Afrika'da İslâmiyet, Murâbitlar hareketinden sonra en önemli gelişmesini XVIII ve XIX. yüzyıllarda gerçekleştirdi. Songay'ın ardından Denianke Krallığı'nın egemenliği altına giren Tekrür bölgesi, Tekrür'ların lideri Süleyman Bâl'in Denianke krallarının hâkimiyetine son vererek Senegal Futasında (Futa Toru) bir devlet kurmasıyla 1776'da yeniden tarih sahnesine çıktı. 1858'e kadar bağımsızlığını koruyan II. Tekrür Krallığı eşrafın seçtiği, "imam" (almami) denilen bir din âlimi tarafından idare ediliyordu. Oldukça kısa aralıklarla tahttan uzaklaştırılan ve bazıları birkaç defa tahta çıkarılan imamların sayısı otuzu aşmaktadır. Almami Mustafa zamanında (1858-1859) Futa'dan ayrılarak bağımsız hale gelen Dimâr, Fransız mandasına girdi. Ardından diğer yerleşim merkezleri de Fransız mandasını kabul etmeye başladı ve sonunda Almami Sîre Bâbâ Lih'in ölümüyle (1890) Senegal'in Tekrür Devleti'ni meydana getiren yedi eyaleti Fransa'nın Senegal sömürgesine ilhak edildi. Bunu Tekrür'larının XVIII. yüzyılda kurdukları benzer bir devlet de XIX. yüzyılın ortalarında Fransa'ya bağlandı.

Batı Afrika'da Avrupa sömürgeciliğine karşı başlatılan cihad hareketlerinin öncülerinden olan Ticâniyye tarikatına mensup el-Hâc Ömer 1852'de Futa Calon bölgesinde putperest kabilelere karşı cihad ilân etti. Kısa zamanda bölgedeki şehirlerin çoğunu ele geçirip Bambuk ve Bambara Krallığı'nı ortadan kaldırdı. Ardından Avrupa sömürgeciliğine karşı harekete geçerek bölgeyi sömürgeleştirmek isteyen Fransızlar'a karşı başarılı bir mücadele verdi. Bu arada doğuya doğru çekilmek zorunda kaldıysa da Bambara bölgesindeki birçok şehri kontrolü altına aldı ve kurduğu Tekrür Devleti'nin sınırlarını Tinbüktü'ye kadar genişletti. el-Hâc Ömer'in bir ayaklanma sırasında öldürülmesinden (1864) sonra yerine geçen oğlu Ahmedü Seku ülkenin tamamına hâkim olmadıktan sonra siyasî birlik bozuldu ve 1870'te iki yıl süren bir iç savaş ortaya çıktı. 1880'lerde ülkedeki ayaklanmalar yüzünden zor durumda kalan Ahmedü, Fransızlar karşısında yenilmekten kurtulamadı. Böylece bölgede Fransız işgalini yaklaşık kırk yıl geciktiren Tekrür Devleti de yıkıldı (1893).

Doğu İslâm dünyasındaki müellifler Tekrür'ü âlimler için Tekrürî nisbesini kullanırlar. IX. (XV.) yüzyıldan itibaren yazılan biyografi kitaplarında Tekrürî nisbesiyle tanınan çok sayıda âlime yer verildiği görülmektedir. Meselâ İbn Hacer el-Askâlânî muhaddis Sabîh b. Abdullah et-Tekrürî'den (*ed-Dürerü'l-kâmine*, II, 205), Sehâvî ise el-Melikü'z-Zâhir Çakmak ve Kayıtbay zamanında önemli görevlerde bulunan Hâlis et-Tekrürî'den bahseder (*ed-Đav'ü'l-lâmi'*, III, 173). Ebû Abdullah Muhammed b. Ebû Bekir es-Siddîk el-Burtulî, *Fethu's-şükûr fi ma'rifeti a'yânî 'ulemâ'i't-Tekrür* adlı eserinde (nşr. Muhammed İbrâhim el-Kettânî – Muhammed Haccî, Beyrut 1401/1981) 1056-1215 (1646-1880) yılları arasında yaşayan 200 Tekrür'ü âlimi tanıtmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Bekrî, *el-Mesâlik*, II, 862, 868-869; Şerif el-İdrîsî, *Nüzhetü'l-müştaşak*, Beyrut 1409/1989, I, 17-20; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (Cündî), II, 44; İbn Hallikân, *Vefeyât*, VII, 15; Zekeriyâ b. Muhammed el-Kazvîni, *Âşârü'l-bilâd*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdır), s. 26-27; İbn Saîd el-Mağribî, *Kitâbü Basî'l-arz* (nşr. J. V. Gines), Tıtvân 1958, s. 24-28; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlikü'l-ebşâr* (nşr. Hamza Ahmed Abbas), Ebûzâbi 1424/2002, IV, 107-108; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, V, 282-301; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, II, 205; Himyerî, *er-Ravzü'l-mi'târ*, I, 134; Sehâvî, *ed-Đav'ü'l-lâmi'*, III, 173; J. O. Hunwick, "Notes on a Late Fifteenth Century Document Concerning al-Takrur", *African Perspectives* (ed. C. Allen – R. W. Johnson), Cambridge 1970, s. 7-33; a.m.f., "Takrür", *EI²* (İng.), X, 142-143; Selâhaddin el-Müneccid, *Memleketü Mâli 'inde'l-coğrafiyyine'l-müslîmin*, Beyrut 1982, tür.yer.; M. Hiskett, *The Development of Islam in West Africa*, London 1984; Şâkir Mustafa, *Mevsû'atü düvelî'l-âlemi'l-İslâmi ve ricâlihâ*, Beyrut 1993, III, 1851-1857; Umar al-Naqar, "Takrur, The History of a Name", *JAfr.H*, X (1969), s. 365-374; M. Delafosse, "Tekrür", *IA*, XII/1, s. 140-144; Ahmet Kavas, "Kânim", *DîA*, XXIV, 309.

HATİCE UĞUR

TEKÜDER, Ahmed

(bk. AHMED TEKÜDER).

TEKİN

(التكوين)

Mâtürîdî kelâmcıları tarafından Allah'a nisbet edilen sübûtî sıfatlardan biri.

Sözlükte "olmak, meydana gelmek" anlamındaki **kevn** (**kiyân**) kökünden türeyen **tekin** "oluşturmak, meydana getirmek, yaratmak" demektir; zât-ı ilâhiyyeye nisbet edildiğinde ezeliyet ifade eder: "Kâne'llâ-